

u20 . Nas jezik

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

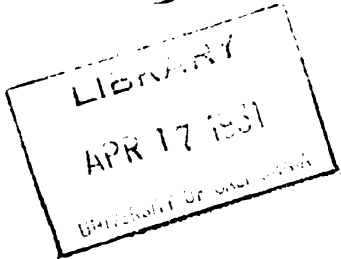
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

scr 2
v 2-4
1950-53

НОВА СЕРИЈА

КЊ. II св. 1-2

БЕОГРАД

1950

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : Српски језик и књижевност у средњој школи	1
2. <i>М. Стевановић</i> : Употреба заменице <i>свој</i>	9
3. <i>К. Тарановски</i> : О једносложним речима у српском стиху	26
4. <i>Аница Шаулић</i> : О значењу речи <i>песшиш</i>	42
5. <i>А. Паунов</i> : Још о ријечи <i>буђ</i>	46
6. <i>И. Стевовић</i> : „У страха су велике очи“	50
7. Из живота речи: 1. Брашњеница и сл.	53
2. Врсти се, врзати се и врзмати се	55
8. Одговори Уредништва: Омски или омовски?	58
9. Језичке поуке	65

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Александар Белић, Глиша Елезовић, др Радомир Алексић,
др Михаило Стевановић, др Радосав Бошковић,
Бранислав Милановић и Игрутин Стевовић

Научна Књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД — 1950

„У СТРАХА СУ ВЕЛИКЕ ОЧИ“

У једном нашем дневном листу, који се иначе добро уређује, нашли смо у наслову једног чланка ту народну пословицу овако написану: У страху су велике очи.

Није ово први пут да налазимо ту пословицу у оваквом неисправном облику, па зато треба нешто рећи о томе и скренути пажњу на грешке овакве врсте. Оваква „варијанта“ поменуте народне пословице права је погрешка, јер не само што по садржају није идентична са аутентичном народном пословицом која гласи „У страха су велике очи“ већ у том облику не претставља више пословицу уопште и није логички исправна.

Да пођемо од правилног облика ове народне пословице. Она је пре свега стилски врло лепа, и то ћемо показати. Она значи ово: у човека који је у страху очи виде и оно што не постоји (= велике су очи), дакле увеличавају оно што виде, у најмању руку. Стилски, она је склопљена из два симетрична дела. Први њен део претставља метонимију с персонификацијом: место човека речена је његова карактеристична особина (стање) — страх. Та особина у вези са оним што се износи у другом делу (велике су очи) постаје персонифицирана, пошто се за њу каже да има очи. Други њен део претставља, пре свега, затворену фигуру, пошто је сама себи довољна: „велике су ти очи“ употребљава се и самостално. По унутрашњем саставу и овај део претставља метонимију, пошто је оно што се добија као резултат функције органа вида замењено органом вида (очи).

Граматичко одређивање ове пословице било би овако: реченица је Очи су велике, с подметом и именским при-

роком; „у страха“ је одредбена синтагма која одређује подмет „очи“ тако што показује коме припадају. Ово је у пословичком стилу врло чест облик одредбене синтагме за присвајање. Напр.: У лажи су кратке ноге; У лажи је плитко дно; У ратара црне руке, а бела погача; У старца млада жена, биједа готова; У стидљива слијепца празна торба; У чиста прасца танка сланина. Затим, и у народним песмама чест је овакав генитив с предлогом у: У Милице дуге трепавице; Лепше грло у Милоша царско и др.

Иначе постоје и друге народне пословице у којима је узет страх у метонимији с персонификацијом: Страх чува винограде; Страх козе пасе и њена варијанта Страхих козе пасе. Ова варијанта указује директно на метонимију и персонификацију у првој и другој пословици, јер „страхић“ има облик презимена, дакле — човек. Исп.: кућић, голић, кућевић, коленовић. Међутим ако се „страхић“ схвати као деминутивни облик, што уствари и јесте, онда он уноси извесно пејоративно значење. Исп. у обичном говору: Ја сам његов богић; Све сам голић.

Неправилан облик ове пословице који смо нашли и који нам је дао повода да говоримо о изворном облику пословице има ово значење: очи су велике кад је страх, за време страха. Реченица је Очи су велике, а „у страху“ је допунска синтагма за време која одређује када су очи велике. Дакле, сасвим друга веза речи у реченици: место атрибутског односа синтагме „у страха“ према подмету, добили смо прилошку синтагму „у страху“ која стоји сада према прироку. То је разбило цео фигуративни и симетрични стилски склоп пословице и добили смо облик који више није пословица. Исп. из научног стила реченицу паралелну овој: У мраку су зенице проширене. Писац који је употребио ову пословицу и у њу унео „у страху“ место „у страха“ није осећао присвојно значење генитива с предлогом у које је у извесној мери постало архаично и данас га многи претставници нашег књижевног језика више не осећају, већ га замењују. Пошто реченица у таквом облику излази из пословичког сликовитог стила, бар по своме првом делу „у страху“, то цела реченица добија облик реалног казивања без фигуративног у

себи. Тиме и други део, за који смо горе рекли да је засебна метонимија, губи могућност фигуративног испољавања. Без те метонимије реченица постаје и нелогична, јер нема логичког ослонца за мишљење да су те очи човекове. Међутим у изворном облику пословице то је мотивисано; логичка веза са човеком постоји, јер слика метонимије и персонификације ту везу показује.

Пословице су затворене стилске целине и ми не можемо у деловима ништа променити, а да се целина не измени.

И. Стјевковић